

Långöarna

Natur

En helt egen liten skärgård utgör Långöarna, Ävrö och Äspö tillsammans med omgivande holmar och klabbar. Landhöjningen har successivt bundit de näraliggande öarna samman och människan har på sina ställen också hjälp till. Så kan man idag helt torrskodd gå eller i bil färdas från Ekerum på fastlandet över Hålö, Bockholmen, Ävrö och Långöarna ända till Kråkelund, längst ut på Upp-Långö.

De båda Långöarna, Upp-Långö i norr och Ut-Långö i söder, är som spegelbilder av varandra; markerat utdragna i väst-öst, till skillnad från den annars i skärgården dominerande nordväst-sydostliga riktningen. De båda Långöarna skiljs åt av ett smalt, men ack så krokigt, sund. I väst har de båda en tämligen regelbunden strandkontur och rejäla landytter, men ju längre österut man kommer, desto smalare blir öarna och desto mer söndertrasad blir kustkonturen, som successivt upplöser sig i en mängd småöar för att så småningom övergå i öppet vatten. På vissa håll, t ex längst ut i öster, reser sig berget ställvis brant rakt upp ur saltsjön, mestadels sker dock övergången mellan land och vatten mindre dramatiskt.

Uppe på landbacken är dessa båda systeröar lika sönderbrutna som i strandlinjen; helt söndertrasade av oregelbundna bergklackar som ständigt avlöser varandra. De högsta klackarna når 10-15 meter över havet. Nästan inget land ligger i havsnivå. Stora och sammanhängande eller plana och släta ytor finns över huvud taget inte. Berget är ständigt i dagen. I väster mest som tallklädd hållmark, i öster mer som släta, renspolade klipphällar. Långöarna utgör en exempellöst bra illustration på hållmarkslandskap, på långsamt växande tallskog där inget mer än lingon och lav trivs, på en gråskala med tusen och åter tusen nyanser, på en natur där tiden tycks stå still. Löv och mer fuktkrävande undervegetation återfinns runt de ytterst få och lika ytterst små gamla bosättningarna och inägorna.

De utdragna formerna gör att man genom att ta sig från västra till östra sidan på någon av öarna, förflyttar sig från typisk mellanskärgård till utpräglad ytterskärgård. De västra sidorna domineras av hög vegetation med mycket undervegetation, om än av utpräglad hållmarkskaraktär. De östra utposterna är under årtusendena slipade och tvättade av det hav de stolt möter, krönta på sin höjd av några vindkrumma furor

Historia

Förhistoria

De klippiga Långöarna har dykt upp ur det förhistoriska ishavet som en tät skärgård av småöar och holmar. Vid stenålderns slut omkring 2 000 f Kr, var vattennivån ca tio meter högre än idag. Allt eftersom landet reste sig ur havet, utvecklades en relativt fastlandsnära skärgård med mängder av öar av bra storlek att slå läger på vid fiske- eller jaktexpeditioner. På de mellersta och yttre, alltså östligaste, delarna av öarna finns också osedvanligt många förhistoriska lämningar, huvudsakligen rösen och stensättningar och rester efter sådana. Gravarna ligger genomgående på de högsta bergklackarna. Rösena är på alla ledder större än stensättningarna: upp till 26 meter i diameter och mer än två meter höga. Alla tronar i ensamt majestät, tydligt urskiljbara och siluettskapande. Stensättningarna har som mest en diameter på fem meter och är till naturen låga. De ligger dessutom mindre spektakulärt i landskapet, oftast strax nedanför de högsta punkterna. I skärgården ligger också stensättningarna i utpräglade ensam-lägen. Man spekulerar kring huruvida rösen -och kanske också stensättningar- inte bara haft funktion av gravar, utan också som landmärken och/eller gränsmarkeringar. Helt klart är att merparten kuströsen är placerade så att de från sjön är siluettskapande och tydligt synliga vida kring.

Labyrinter

Den södra delen av Misterhults skärgård och kustland är osedvanligt rik på labyrinter. Fyra av de kända labyrinterna -eller rester av sådana- finns på eller strax i närheten av Långöarna. Labyrinter är ett av arkeologins frågetecken. De är svåra, näst intill omöjlig att datera. Bruket att lägga labyrinter har troligen varit i bruk allt sedan hedenhös och in i våra dagar. De är omtyckta rastplatser och plockas ofta om. De hör kust och skärgård till och det finns många uppteckningar som visar, att de under i alla fall historisk tid, använts för att signa fiskelycka eller bra väder på resan. De signalerar vattenbruk och sjöfart. En av de bäst bevarade labyrinterna utmed hela kusten finns på Kyrkegångsskär söder om Ut-Långö.

Namn

Att Långöarna fått de namn de har, är inte så konstigt. Långöar är vanliga i Smålands skärgård. Varje skärgårdssocken har i princip sin egen Långö. I Misterhult står man däremot med två likvärdiga Långöar. För att skilja dem åt kallas den norra Upp-Långö och den södra Ut-Långö. Upp- syftar på det ifrån fastlandet sett yttersta läget och Ut- på ett läge närmre fastlandet. Längst ut på Upp-Långö ligger Kråkelund. Fågelnamn är ganska vanliga i skärgården; i ytterskärgården mestadels namn efter sjöfågel, som oftast också var matfågel, i inneskärgården huvudsakligen "vanlig" fågel. Kråkor är ju definitivt inte sjöfåglar, men följer gärna i människans bosättningsspår. Kanske var det ursprungligen ålekråkor som åsyftades? Kanske finns det en överförd betydelse vi tappat bort?

Vårdkase

Såväl Kråkelund som Ut-Långös östspets, som heter Vårdkastudden, är ju oerhört utsatta platser och synliga vida omkring. Namnet Vårdkastudden berättar att det legat en vårdkase på berget här. 1774 omnämns den av Craelius. Vårdkasarna var ett slags optiskt signalsystem, bestående av jättestora kasar eller bötar uppförda på de högsta och bäst synliga platserna i skärgården och kustlandet. De bestod av stora vedbål, upp till tio meter höga, placerade på underlag som gav gott drag och

kunde ibland vara försedda med tjärtunnor för att brinna riktigt bra. Under sommarsäsongen, som var den tid även fiendeflottor seglade, fanns det vid vårdkasarna reglerad vakttjänstgöring. För att bygga upp ett fungerande system av vårdkasar krävs ett visst rent fysiskt arbete, men framför allt en social organisation såväl inom den egna byn som inom hela böteområdet. Vid fara skulle kasen tändas och signalera till nästa kase, men också till folket i bygden. Vårdkasesystemet och bötenamnen har med största sannolikhet sin upprinnelse djupt ner i medeltid, kanske än tidigare. I Upplandslagen, skriven på 1200-talet, regleras bötesvakten (botavardher). Vårdkasesystemet nyttjades till in på 1700-talet i Norrland och tom under Krimkriget vid 1800-talets mitt. Av vårdkasen på Kråkelunds skär finns idag bara namnet kvar. På samma udde ligger idag Kråkelunds båk, just för att sikten är god och skärgården tar vid norröver.

Vid Kråkelund finns ytterligare ett namn som vanligtvis skvallrar om forna vårdkasar; Södra Munkbötet. Böte- betyder också vårdkase och det finns flera böteberg runt om i skärgården. Har den ena vårdkasen föregått den andra? Var i så fall Munkbötet äldst? Munknamnen är vanligtvis medeltida. Två fungerande vårdkasar så nära varandra vore ju meningslöst. Det finns inga uppteckningar eller bevarade traditioner om denna plats som vårdkaseplats. Kanske är det en namnförvrängning.

Jordnatur

I 1542 års jordebok är Långö antecknats om två kronohemman. 1650 sålde kronan tillsammans med många andra hemman också Långö till Per Hammarskjöld på Misterhults säteri. Det visade sig emellertid att bl a Långö befanns vara belägen inom förbjuden ort och ett riksdagsbeslut 1655 återförde dessa hemman till kronan. Det ena av Långöhemmanen förpantades 1674 till Lorentz Hammarskjöld, det andra anslogs till kavalleriets underhåll. Som lotshemman förblev de i kronans ägo, ända tills de skatteköptes under 1800-talets andra hälft.

Bosättning

Långöarna har alltså sakta men säkert vuxit fram ur havets grepp och erbjudit människan ett uppehållsområde mitt emellan fastland och öppet hav. Ett land som utgjort brygga mellan extrem ytterskärgård och synnerligen utpräglad inner-skärgård. Ett land som erbjudit möjligheter till såväl fiske i öppet vatten som i skyddad skärgård och stora arealer (mager) betesmarker. När någon först gjorde slag i saken och slog sig ner bopålar på Långöarna, vet vi inte. Läget och näringsmöjligheterna satta i relation till skärgårdens allmänna bosättningshistoria, pekar mot 1400-talets slut, kanske 1500-talets början. Första gången Långö förekommer i skriftliga källor är i jordeboken från 1543, då "Longö" betecknas som två mantal kronojord. I övrigt är öarnas historiska utveckling under seklerna ganska anonym. Vissa spridda anteckningar kastar något ljus. Så skriver Craelius: "Under kriget med Polen uti Sigismuns tid blef skärgården vid Misterhult något oroad...och blewo år 1598 uti November månad sextio Pålackar slagne, hwilka woro på ett skepp, som ankrat wid Långö uti nyssnämnda socken." 1640 fanns fyra hushåll på öarna. 1677 blev Långö tillsammans med många andra skärgårdshemman "förbrännt av fienden och öde". Sannolikt lade fienden också beslag på kreaturen. Men skärkarlen har genom tiderna som en fågel Fenix rest sig ur askan. 1700-talet var jämförelsevis ett lugnt sekel. Långöborna växte i antal, vanligtvis fanns mer än ett hushåll inrymd på varje hemmansdel.

På en specialkarta upprättad 1792 av Gustaf Klint över en del av Smålandskusten är förhållandena på Långö detaljerat återgivna. På Upp-Långö är en liten by markerad där byn fortfarande ligger. Intill den står prydligt skrivet ”Lotshus”. På andra sidan sundet, mitt emot byn, ungefär vid Jösses vik på Ut-Långö står lika prydligt präntat ”Gamla byn” men inga symboler för bebyggelse är utritade. Längst ut på Kråkelund står ”Besökare hus” och vid den nuvarande byn på Ut-Långö står ”Södra Lotsgården”. De två lotshemmanen låg alltså på var sin Långö, inte så underligt. Uppgiften om gamla byn på Ut-Långö är däremot märklig. Det finns ingen tradition bevarad som vet berätta att den södra byn eller lotsgården skulle ha flyttats, att byn på Enudden inte ligger på ursprunglig plats. Men, förhållandena skulle var synnerligen jämbördiga med två byar antitetiskt placerade på var sida sundet.

Hamnfiske

Från 1560-talet finns handlingar som visar att Kråkelund var ett sk hamnfiske. Hamnfiske innebar enkelt att den av kronan tillhöriga skärgården mot reglerad avgift kunde nyttjas för fiske. Flera fiskelag samsades ofta på vissa öar med närhet till gott fiske och med goda hamnförhållanden. Hamnfiskarna byggde vanligtvis enkla bostäder och bodar till redskap och fångst. De som år efter år kom tillbaka till samma hamnfiskeläge, vannlade sig säkert om att bygga en relativt god sommarbostad, till skillnad från tillfälliga gäster. Avgiften eller skatten för fisket betalades i sill eller torsk och avgiftens storlek reglerades i en sk hamnordning. En hamnordning upprättades för varje hamnfiskeläge. I den skrevs också den lokala ordningsstadgan in. Varje hamnfiske hade en hamnfogde, vilken det ålåg att se till att reglerna följdes. Utmed Smålandskusten fanns ett tiotal hamnfisken; i närheten av Kråkelund låg Ävrö, Simpvarp, Boskär och Taktö. Vid denna tid var ju båda Långöarna bebodda. Skärkarlar och hamnfiskare kunde alltså samsas sida vid sida. Fisken räckte till alla. På Långöarna har inga tomtningar eller båtlänningar eller annat påträffats som skulle kunna vara lämningar efter detta säsongsfiske. Hamnfisket längs kusten avtar successivt under 1600-talet.

Styremän

Av räkenskaperna för Tunalän år 1582 framgår klart och tydligt att det på Långöarna då fanns -inte bara en utan- två styremän. Besvärligt nog hette båda Börje. Att de var två, måste ses som ett utslag av det extra stora behovet av lotshjälp i denna del av skärgården. Grannen på Ävrö var också styreman. Det är vid Kråkelund skärgården börjar. Det är också här den gamla sk Ölandsleden når fasta land och förenar sig med den nord-sydgående farleden. Vikarna runt om var bra hamnar, där skeppen ankrade upp för natten eller vid otjänlig väderlek. Det finns begravningsplatser och namn som verkligen understryker att skären runt Kråkelund varit trafiktäta under mycket lång tid. Vi kan förmoda att skärkarlarna här redan från allra första början hjälpt fartyg att komma rätt i skärgården. Och två skulle styremännen på Långö förbli till långt fram i tiden, ända tills de fick ytterligare förstärkning.

Styremännen från Långö deltog båda i den celebra lotsningen 1608 av drottningen (Kristina av Holstein-Gottorp, hustru till Karl IX) och hertig Johan, som ersattes med sex daler. Ibland handlade det om verklig långlotsning. 1624 intygar Christer Hansson att Jöns och Abraham från Långö fört hans skepp ifrån Kråkelund till

Gränsö sund, strax norr om Arkö, i Östergötland. Det finns också lotsningsattester som visar att båda lotsarna följt med från Kråkelund till Kalmar.

År 1580 skrev Johan III ett brev som kom att bli betydelsefullt för styremännen. I brevet förklarar han att de skärkarlar som alltid står till förfogande att styra kronans fartyg, ska "njuta" vissa skattelättnader; de får behålla två drängar fria från all utskrivning och de blir fria från alla gärder och dagsverken. Efter Vasatiden börjar ersättningssystemet för styremännen att förändras: Från att ha utgått i skattelättnader och inte ersättning i reda pengar, vänds kuttingen helt runt. Styremännen ska nu beskattas som vilken landbo som helst och lotsningen ska ersättas individuellt efter varje utförd lotsning. Så tilldelades de båda lotsarna i Långö 18 dagsverkesdagar. De slapp tiondet, som erlades i spannmål, eftersom det inte fanns någon bruten åker på öarna. En mängd skrivelser från 1600-talets första decennier visar att betalningssystemet inte fungerade fullt ut. De utfärdade lotsningsattesterna godkändes inte. Lasse i Långö tillhör den stora skara styremän som inte blev tilldelad den ersättning för utförd lotsning, han var berättigad. Detta i kombination med en allmänt ökad skattebörd, gjorde livet på kronoholmarna mycket hårt. Intäkterna räcker inte till skatteutskylderna. De flesta kronoholmar förmedlas därför, dvs skatteunderlaget minskades. Om Långö antecknas inför denna omläggning "Långö, kronohemman 2, är styrmanshemman och hava slätt ingen åker eller annor tilläga utom ur saltsjön, måste förmedlas så framt de icke bliva öde...". 1627 har Långö förmedlats till $\frac{1}{2}$ hemman vad gälle ovisse persedlar (ursprungligen byggnadshjälpen på kronans slott och fästningar, saltpeterhjälpn för kruttillverkning mm, sedermera persedlar, reda varor, eller pengar.)

I det alltmer kontrollerade och reglerade system som gällde styrning av fartyg, sker en naturlig utrensning av styremansorter. Många låg avigt till och kunde inte leva upp till de krav som ställdes. Långö tillhör de lotshemman som överlever rationaliseringen 1642 och som framledes ska ersätta både Ävrö och Marsö. I samband härmed tycks lotsstationen Långö byta namn till Kråkelund.

Varifrån lotsarna spanade efter lotsbehövande skepp vet vi inte. Kanske fanns det någon form av gemensam upppassningsstuga eller utkik. På kartan från 1792 finns ett "Besökare hus" markerat längst ut på udden. Var det någon form av servicestation för dem som ankrade upp sina skepp i någon av natthamnarna strax intill? Inget om utkik eller upppassningsstuga. Fungerade kanske besökarhuset som sådan? Kråkelunds lotsstation ökar successivt i betydelse och därmed också antalet lotsar och lotsdrängar. Enligt 1697 års lotsstadga skulle på Kråkelund finns tre lotsar, två utlärda drängar och en dräng under inskolning. Lotsningen från Kråkelund har överlevt fram till våra dagar. Först med den nya tekniken som gör det mänskliga ögat överflödigt, drogs stationen in på 1960-talet.

Båk

Sedan i alla fall 1800-talets början har Kråkelundsskären markerats med en båk. Och genom tiderna har den haft ungefär samma profil och utseende. Kråkelunds båk av idag är förvillande lik den som är markerad på sjökortet från 1835.

Åkerbruk

Men lotsarna levde inte bara på det de förhoppningsvis kunde tjäna i reda pengar. De var precis som alla andra i skärgården hänvisade till boskapsskötsel och fiske för att överleva och kunna betala skatt. Självhushållningen var basen för allt liv ända fram till 1900-talets mitt. Åkerbruk är i kusttrakterna en relativt sen företeelse. Som vi såg kunde lotsarna under 1500-talets slut inte betala kronotonde i spannmål, eftersom de inte hade någon åkermark. Inte heller 1637 fanns öppen åker. När den första åkerlappen bröts vet vi inte. Vanligtvis är tidpunkten för detta arbete 1600-talets andra hälft. Med tanke på den ytterst sparsamma tillgången på lämplig åkermark på Långöarna och det myckna lotsarbetet, kanske det dröjde än längre fram i tiden.

Storskiftet

Först med storskiftesförrättningen 1820 får vi en inblick i markförhållandena. Långöarna benämns nu tillsammans ett kronolotshemman, men det finns två bebyggelsekärnor; en på Upp-Långö och en på Ut-Långö, kallade halvgårdar. Båda byarna ligger där de ännu ligger. I Upp-byn finns tre gårdar och i Ut-byn två tycks det. Det kan inte ha varit lätt att vara vare sig lantbrukare eller lantmätare! Den karta som upprättades för att kartera alla markslag är fullständigt översållad av små ängsgården; överallt, även ute på minsta utö. Åkergårderna är också så små, så små -men ytterst få. De ligger trots detta lika utspridda som ängsmarken. I flera fall är den lilla åkerlappen omgiven av en ring av äng, i sin tur omgiven av en hägnad, för att hålla kreaturen utanför. Själva Kråkelundsudden är redovisad som betesmark. Inget besökarehus, inte ens en liten lotsutkik, är markerad. Djuren betade på utmarken, skogen. Eftersom utöarna så flitigt nyttjades till ängsmark, kunde man inte släppa djuren att beta där förrän efter skörd. På huvudöarna kunde man ha dem under kontroll. Av summeringen som redovisar 9 tunnland åker, 64 tunnland ängslinda och 689 tunnland bete framgår klart och tydligt att det var boskapsskötseln, inte åkerbruket som var det viktiga.

En viss omflyttning av bebyggelsen blir aktuell. Därmed berörs trädgårdarna och man beslutar att fruktträden "gagnar förre ägarne efter godtycke och behag antingen att bortflytta eller borthugga eller på annat sätt avflytta". De utflyttade husen flyttas inte långt. De båda byarna behålls som tidigare, fast lite glesare och mer utspridda. Den ägo- och bebyggelsestruktur som blir resultatet av skiftet, är den som kan studeras på 1930-talets ekonomiska karta –bortsett från husklungan längst ut på Kråkelundsudden, som är av senare datum.

Fiskeläget

År 1800-talet är på många sätt ett omvälvande århundrade: Befolkningstillväxten (enligt Tegnér beroende på freden, potatisen och vaccinet) gjorde det trångt i stugorna och på markerna. Den begynnande industrialiseringen, med en successivt tilltagande sjöfart som ett resultat, ökade arbetsuppgifterna för lotsarna samtidigt som statens ambitioner att ha "sina" tjänstemän knutna till jordagods minskade. En utförsäljning av lotshemmanen frigjorde lotsarna från hemmansplikten. De kunde nu bo var helst de ville och staten kunde å sin sida förflytta lotsarna vart som helst. Flertalet lotsar friköpte emellertid sina hemman för att bo kvar. Den stora skillnaden var att det blev fritt fram att dela hemmanen i nästan hur små delar som helst. Den yrkesspecialisering som samtidigt sakta men säkert allt mer gjorde sig gällande, ledde till "segregerade" bosättningar. De gamla hemmanen blev basen för bondefiskare/fiskarebönder. Lotsar och yrkesfiskare

med kontantinkomster, övergav jorden och slog sig ner strax intill sina arbetsplatser, lotsutkiken och hamnen. Sannolikt var denna yrkesuppdelning anledningen till att bebyggelsen nedanför lotsutkiken på Kråkelundsudden växte upp.

Fiske

Som alltid lämnas fisket utanför skiftesförrättningen. Anledningen är förstås att fiskevattnen inte skiftas utan behålls att bruka som man alltid gjort. Skötgårdar, hamnplaner o dyl avsätts ofta som samfällda platser. Så icke på Långöarna. De nya gårdsgränserna når ända ner i vattnet. Varje gård har sin bod, sin skötgård och sin hamnplan i direkt anslutning till de egna husen. Vissa fisken och redskap klarar man inte själv, utan måste samlas många, kanske hela byn, kring; "Stornotens torkningsställ förbliver orubbade där det nu befinnes". I den fiskestatistik som upprättades 1880, och som är den äldsta, redovisas 11 fiskare på de båda öarna med tillsammans 400 skötar. Enligt samma statistik finns också 12 ålfiskare med tillsammans 70 hommor. (11 av de 12 ålfiskarna är helt säkert de redovisade strömmingsfiskarna.) Långöarna är därmed ett av de större fiskelägena längs kusten där strömmingsfisket och ålfisket tycks vara jämstora. 1961 återstår fyra yrkesfiskare och två binäringsfiskare på Långö, nu mer inriktade mot ålfiske.

Skola

Lotsbarnen var skolpliktiga tidigare än andra skärgårdsbarn. Staten ställde krav på sina lotsar; de måste kunna läsa, räkna och allmänt föra sig. Eftersom rekryteringsbasen till stor del var lotsens egna barn, var skolgång en självklarhet. De första skolhusen i skärgården var oftast de på lotshemmanen. Långöarna fick en egen skola på Upp-Långös södra strand, mycket demokratiskt placerad precis mitt emellan de båda byarna. Dessförinnan hade undervisningen fått ambulera mellan olika tillfälliga lokaler. Självklart gick även barn på de närmsta öarna i skola här.

Båtbyggeri

Den magra marken kunde inte mätta alla. Tillgången på senvuxen fur, lotsarnas krav på verkligt sjödugliga båtar, det allmänna behovet av en uppsjö båtar av alla de slag, ledde ganska självklart till att man på Långö också byggde båtar. Äldsta uppgiften härom är daterad 1608 då kronan köpte en storbåt från Långö. Tre år senare inköpte amiralen Jacobson Bååt ytterligare en storbåt med "Segell och alt tyg" i Långö för krigsflottans behov. När verksamheten i den större skalan lades ner är okänt, men sannolikt har husbehovstillverkningen levt kvar in i modern tid.

Väg

Så sent som en bit in på 1950-talet tog en diskussion om väg ut till Långö fart. Det fanns många behjärtansvärda skäl att satsa på detta kostsamma bygge. Skoldirektören menade att det var en förutsättning för att få lärare till skolan på Upp-Långö, vilket dittills varit synnerligen besvärligt. Och det kan man ju förstå. Fiskeridirektören ville anlägga en isfri landningshamn för fisk vid Kråkelund, under förutsättningen att väg drogs över öarna och ända ut till lotsstationen. Lotsarna på Kråkelund välsignade landförbindelsen som skulle bryta deras isolering. Och vägen kom till stånd som en riktig landsväg, inte som en skogsväg vilket var ett billigare alternativ. Den drogs dock inte hela vägen fram till Kråkelund, det blev ett senare tillägg.

Bebyggelsen

År 1953 uppfördes den nu befintliga lotsutkiken på Kråkelund. Den är barn av sin tid, rationell och funktionell med en stängt funktionalistisk exteriör och är till förväxling lik de andra utkikarna från samma tid, dvs de på Stådsholmen och Idö. Det nya utkikstornet byggdes till en befintlig utkik, som mer ser ut som ett vanligt hus. Det finns en ritning till detta hus daterad 1934 där traditionellt hustänkande blandas med nytt. På foton från samma tid ser vi att fasaden var rödstruken och alla snickerier vitmålade. Troligtvis har detta hus förgåtts av en sedvanlig öppen lotsutkik med förhoppningsvis en liten vaktstuga bredvid.

Nedanför lotsutkiken har ett litet fiskeläge/lotsby vuxit fram med små låga hus på små tomter i lä av klippväggar och av varandra. De äldre husen utgörs av sedvanliga enkelstugor byggda i 1½ plan på sin höjd. Merparten är rödstrukna och har vita snickerier.

I de båda byarna är bebyggelsestrukturen självklart mer spatiös och öppen. Båda byarna ligger i en slänt ner mot sjön där bodar och bryggor kantar stranden. Manhusen är de sedvanliga tvåvåninga rödstrukna stugorna. Ladugårdarna är uppförda runt sekelskiftet 1900 med plats för en häst och upp till fem kor. Alla hus oberoende av funktion är genomgående rödstukna, har tegeltäckta sadeltak och vita snickerier.

På några få ställen har moderna hus uppförts. Något i lotsbyn och något invid gamla skolan.

Dagsläget

Den gamla lotsutkiken på Kråkelund är utan funktion. Efter att ha hyrts ut som sommarstuga bjuds den nu ut på öppna marknaden. Var hittar man en sommarstuga med bättre sjöutsikt än här! Men det gäller att vara beredd att springa i trappor för att få njuta härligheten.

Kråkelund är Marsöbornas brygga. Varje morgon är kajen full av skolbarn och arbetspendlare, liv och rörelse i ett avlägset hörn av skärgården. Vägen ut till denna den yttersta utpost är därför vid vissa tider flitigt trafikerad.

Bebyggelseklungan nedanför lotsutkiken liknar mest ett pyttelitet fiskeläge med små stugor som söker lä bakom klipporna och varandra. De ligger tätt, tätt och är låga och relativt små om än av olika ålder. Till varje stuga hör en liten trädgård. Merparten är idag sommarbostäder.

På Upp-Långö bedrivs ännu en viss boskapsskötsel, markerna är öppna och betade. Bebyggelsen ligger som den alltid gjort innanför den lilla bukten och nere vid sjön några sjöbodar. På Ut-Långö har moderna tider mer gjort sig gällande vad gäller husbestånden. I övrigt är det mesta sig likt sedan 1900-talets början. I båda byarna lyser det i stugorna även om vintern.

Skydd och förordningar

Litteratur

Kalmar läns museums arkiv

Lantmäteriet arkiv

Sjöfartsverkets arkiv

Ett småländskt fiskelag och dess organisation. Ivar Modéer; Stranda 1931

Sveriges bebyggelse, Kalmar län, Uddevalla 1958

Det medeltida Småland. Aspeland, Sevede och Tuna län. Axelsson, Rahmqvist.
1999

Kring en lotsgårds historia. Ragnar Wirsén. 1968

Frälsegödsen i Sverige under storhetstiden. J A Almquist. 1976